

"לא ידעתיק"

מכתב מאת הירש לייב (המכונה גם צבי - אריה), אחיה של
רחל, המתאכזר בארה"ב, לרחל ושושקה אמת בפלונסק

Mr. H. Nelkin, 47 Coor St. Brooklyn N.Y.

23 במרץ 1906

יום ו' כ"ו אדר

אמי היקרה, אחותי האהובה!

רחל אחותי, את האמת אגלה לפניך ולה הוא: לא ידעתיק.
אל תבהלי מפני המבטא החריץ הזה. איך רק אפשר להיות
כי אח בל ידע את אחותו היחידה? איך זה אפשרי כי שני
אנשים ישבו ביחד חמש-עשרה או שבע-עשרה שנה, ואיש בל
ידע את טיבו של השני?

אבל ראי והביטי, האמת כן היא. אל תחשבי כי לא השארת
עלי רושם, כי לא ידעתי את מראיך. הנה בהחילי לערוך
מכתבי אליך, הנה תמונתך הנחמדת צומדת לפני, וכל
קווי פניך ובניית אוך הנם כמו שהיו, אינני מוצא בהם שום
שינוי קל. אבל בהביטי במכתביך אשר קבלנום זה זמן לא
רה ובצלעלי הצליונותיך אשר כל כך הרבית לכתוב בשפה
ברורה, הנני מתפלא, איך אפשר כי במשך שנה או שנה וחצי
מחשבותיך נשתנו כל כך? הנני לוכד בהיותי בבית, בעת
אשר אנכי החילותי פעם אחת ללמדך "עברית", איך דיברת
לי דברים חריפים ולא חפצת לשמוע בקולי! הנני לוכד בעת

אשר הדוד למדק, גם אז לא צעית חיל. הנני לזכר, הנני לזכר.

הנני לזכר אף בהיותי בברלין, בעת אשר התווכחתי את ההורים אודות נסיעתי הנה גם אז התעוררת ודיברת דברים חסרי היגיון (לו נשארתי בברלין ולא שמעתי בעצת איש). ופתאום, רוח אחרת נושבה ממך, דברים הנם מלאי היגיון. הנך דנה וסופטת על כל דבר שצריך להיות, אינך מביטה את "אנוכיותך" שלך.

מאוד הנני שמח בקראי את מכתביך, הנני יודע כי למדת וגם הרבית ללמוד במשך זמן קצר. הודות ל"הרובולושן" אשר התפרץ ברוסיה, אשר מצורר את מחשבי האיש לצבודה, כל אחד החל להראים מצט חופש בפרקו ממנו את עלו, והחל להבין ולדעת מה טיבט של המדינה והעולם.

אינני דן אתה מצד הרעוע, מצד החלש מ"מהפכת רוסיא", אשר הפראים וגם הממשלה הראשו חופש להרוס ולאבד חלק גדול מממנו האומלל. הלב כואב, הדמעות תחנוקנה את הערון, ואי אפשר להוציא אף אנחה בלכרי את מצבו האי-טוב של צמנו במדינת הדמים.

אחותי היקרה, את מבקרת אותי מדוע כתבתי במכתבי על דבר נסיעתי לארץ ישראל "כי ד' יצור וכו' וכו' נתראה בקרוב שט". צדקת מאוד באמרך: "בלי רצון וחפץ האיש ד' מלבדו לא יצפה מאומה". אל תחשביני ל"פאנאטיק" כלה,

אשר לא מאמין בכוחו ובחפצו ככלל. אבל עליך להבין כי
הצת אשר אנכי כותב לאמנו היקרה, עלי לא להרטיז את
לבה, לא לצעררה, רק לנחמה, לדבר אליה דברים אשר היא
מבינה ומתעננת מהם. ולאת היא גם בקשתי ממך - אל
תצערי את האט, אל תדברי לפני דברים חופשיים, אל
תסורי מן הדרך אשר היא מדריכה אותך. בכלל, תשתדלי
בכל אפשרויותיך לצננה, לנחמה, לצעות רצונה. האמני לו
הייתי אנכי הבית כי אל ויתרתי הרבה מניירות ... למלא
רצון האט.

זר לי בזכור מצב אמנו היקרה, עזובה מפניה, גלמודה
מבצלה, ורק את, בת יחידה, נשארת. ואט את עוד תמכרי
את נפשה אל [...] רחל, אבקסק, שמצני, עשי רצון האט
ושמצי בקוליה, הביני גם לה אט.

כצת אדבר אתך על דבר נסיוצתי בכלל, אט שואץ אנכי
עוד לנסוץ לארץ ישראל, או לא. אט לא להרבות מליט
אומר לך כי לא עליה עוד על מחשבתי להשאר פה
באמצריקע. כל ניחומי הנט כי אענה את אמצריקע ואעלה
לארץ ישראל. למטרה הזאת נתמסדה אמש בערב פה
באמריקה אגודת "חילוצי ציון" (עלי לצאת את ביתי ואינני
יכול לממור עתה את המכתב).

מוצש"ק, חפצתי לממור את מכתבי אבל עלינו לזכזכני
יורק לקבל את פני העורק (רעדאקטאר) ממרר מצתוננו

"דער אידישער קאמפופער", עתון ציוני וסוציאלי אער נוציא
קטובע קא.

יום ב.

אחותי, רואה את איך קשה לי לאמור את מכתבי, תמיד
יש לי מניעות כאלה בחפצי לערוך אינה מכתב. הרבה הרבה
יש לי לכתוב, אבל לדאבני מפני חסרון זמן לא אוכל
לכתוב הכל.

זמן יש לי די, כי מזה שבוע אינני עובד ויכול היות כי לפני
החל לא אעבוד. אבל הרבה דברים צדדיים אשר מפריעים
אותי ומבטלים את עתי וזמני. ובכן אודיעך על דבר אלוהת
'חלוצי ציון'. זה זמן רב אשר אנחנו הפלונסקאים ועוד
אחרים מ'פועלי ציון' מדברים על דבר נסיעה לארץ ישראל.
תמיד בהתאספנו דיברנו וחשבנו כי ביחד נעלה. תחת המלה
'פלונסקאים' חושב אנכי עלות, אחי, ושואל פוקס. כולנו
דיברנו וחשבנו עד כי באנו לקץ והחילוננו לעבוד בזה. ביום
ה' העבר, בערב, התאספנו כשנים עשר איש ויסדנו את
האלוהה הזאת. אנחנו חושבים כי בניו-יורק יהיו כארבעים
חברים. כל חבר מוכרח לעט בשק שתי שנים מאה
דאלרים לקופה אשר יסדנו, ואחרי כלות שתי השנים נשלח
אחד מאתנו (מאד אפשר כי לפני הזמן הקבוע) לא"י,
הוא יקש למצוא שם אינו כבדת אדמה בעדנו. ואם לא
יהיה אפשר לקנות אדמה נייסד שם אינה בית חרושת.

הפראזאא ש'נן עוז לא נכתבה והטוב הבא נתאסף עוז
פעם ונצפה את הפראזאא ש'נן. כעת כבר שי'מו את
ההכנסה הראשונה צרה חברים. ובכן, אלף לך לירוא כי לא
אבוא לא"י. תוכלי היות בטוחה (אם רק נחיה) כי המשק
למן לא רב (אלף בעזרת ד') נתראה ונשמח את ההורים
בא"י.

ובדבר מטרתי. כעת הנני פוצל פשוט (אפשר כי אסאר) היום
הנני עושה כובעים ובערב הנני לומד בבית ספר צר
אנאלית, אלבראט דאומטריה (אם ש. פוקס לומד בבית
הספר הזה). בעוד חצי שנה אנסה להכנס לאיזה בית ספר
לאינסיניריןג והיה אם יצלה בידי טוב, ואם לא? אז באמת
אינני יודע מה יהיה.

(בשוליים)

אחותי, תקראי לפני אמנו היקרה את המכתב, ומה
שמצאי לנכון לא להצתיק לא תצתיקי. צר לך אחות אל
הרפתקאות ש'נן כן? סוף.

"לכי בדרכי הלה הלאה"

מאלצנר נלקין בארה"ב לאחותו רחל בפלונסק, טרט

צלייתה

ר"ח ניסן

אחות האהובה והיקרה!

מכתבך הצרוק בטוב טעם וברוב שכל קיבלתי והתענתי
צלינו במאוד, ולבבי שמח בקרבי על הצעד אשר צעדת
קדימה ונתפתחת. אשר כבר נוכל לדבר אתך אודות איזה
צניין. ויותר מזה ישמח לבבי כי היית לציונית, או יותר טוב
ל'פועל-ציון', וכי חלקה את בדעתך והנך מוכנה למסור
את נפשך בעד צמנו וארצנו. האת, מה מאושר אנכי כי
אחותי היחידה (אשר בראשונה לפעמים הכיתי אותך על אי
חפזך לשיט את לבך אל הלימוד והדעת) כי את תכתבי לי
דברים חמים כאלה וכי את תצוררני לאהוב את ארצנו.
חבל כי רחוק אנכי ממך, ואינני יכול לשמוע את דבריך או
נאומך, הייתי מתאכא אתך אחותי. ובהתבונני אל מכתביך
האחרונים אשר קראתיים פעמים מספר הנני מתפלל עד
למאד על הצעד אשר צעדת קדימה במשך זמן קצר כלה.
אין זה כי את רוח רוסיה מחכיט הט, מחקיט הט [.....]
אבל חושב אנכי כי הודות למוריק ולמדריכיק (אשר לבבי
ירחש תודה למו) אשר הורו והראו לך את הדרכ הנכון
והטוב, ולכן הנני אומר לך אחותי: "לכי בדרכי הלה הלאה,

למדוי והשכיחי כדו שתוכלי להראות לאחיותיך את הדרכ
אשר תלכנה בו וצבדי בכל יכלתך בעד 'האידיאל' שלנו. וראי
כי גם אחיותיך תלמדנה לדעת כי דרוש לצבור ולבנות את
בנין צמנו ההרוס. כי עליך לדעת כי לנו דרושות היוט נשיט
ציוניות יצן כי הן מחנכות את הבניט".

אחותי! בכתב האחרון בקשתיך כי תשתדלי ותראי בכל
כוחך לשמח ולצנין את אמנו היקרה והאהובה, יצן כי הנך
יודעת כי נפש מרה עליה. והנה לפלא בעיני תשובתך אשר
כתבת לי, אנכי לא כתבתי לך ולא אכתב כי תבטלי את
אנוכיותך. אבל עליך לדעת כי לא על כל דבר דרוש קרבן
ומסירות נפש ולא הכל הוא ציקר החייט. אנכי אינני חפץ
להתערה בדבריט כאלה, רק הנני מבקש ממך במאוד כי
תראי בכל מאמצו כוחך לראות לבלי לצער את אמנו
האהובה כי הנך יודעת כמה היא סבלה וסובלת בעדנו.
וצוד אוכל להטיד כי בצולט המצעה לא נוכל לחיות לפי
חוקי התאוריה, לו ידעת כמה אנוכיות עלי לבטל כי אל לא
כתבת כבר דבריט כאלה.

בדבר אשר כתבת כי חרפה לך אשר אנחנו נחיה ככה, הנני
יכול להודיעך כי לא רק חרפה היא לי הדבר הלה, כי גם
הדבר הלה מכאיב את לבבי כאב נמרץ.

הנני חושב כי אתן הנכן יודעות איך אנכי תמכתו בביתנו
כאשר הוא היה בורסא, ולבטח הנכט יודעים איך אנכי

התנהגתי אתו עד אשר החל להשתכר על מחיתו לא כמו
אח טוב, רק כמו אט נאמנה. וכעת הוא מתנהג אתי, נוכח
לקרוא, באכזריות, לא רק שאיננו מכיר תודה לי. והנני
מבקש ממך במאוד כי תשלחי לי את מכתבי הדוד וטע את
מכתבי יצקה. ממני אחיך המברק אותך בחם שמח ומי יתן
ונלכה כבר לשמוע ולספר הדעה חדשה.

בברכת פצ"צ [פוצלי ציון] אליעזר

„פועלי ציון“ בפלונסק בשנת 1906, לפני עלייתו של ד. ברגורין לארץ-ישראל

הפרידה

רחל , סיפורי סבתא אטוש , עמ' 5:

בחודש אלול שנת 1906 יצאנו את פלונסק – אני, אמא שלי, בן גוריון, שלמה צמח. יום עזבי את עיר מולדתי פלונסק נשאר בלתי נשכח. שמחה מהולה ביגון – התגשמות חלומות ופרידה מערש הילדות עם כל מה שקרוב ויקר לי, מלאת תקווה על החיים החדשים, ומהולת צער על הנשארים. שאלה מעיקה בלב: למה הנכם נשארים בגלות? הרי ארצנו קוראת לכם, מחכה לכם! ומה אתם מסתובבים כנוכרים וזרם, מדוכאים מחיי הגלות וחיים בפחד ובבטלה? ובכל זאת קשה היה להפרד מכל אלה שאת שנותייך חיית ביניהם ואתם. שנות הילדות, שנות הנעורים, נגוזו, הולכים ונעלמים....

ביום צאתנו את פלונסק הצטלמנו עם החברים בגן של אביגדור גרין ז"ל, אביו של בן גוריון. לפנות ערב, לפני הנסיעה, כולם התרכזו אצלנו בבית הסבתא, ומכיוון שהמקום היה צר מלהכיל את כולם פתח יושפה הציוני את דלת ביתו, שגבל עם בית סבתא. מצב הרוח היה מתוח. התרגשות, ברכות. דמעות הזילו, והשתדלו להיות שמחים ולשמוח. ולפני שיצאנו את הבית כאילו צו ניתן, בלי הכנת תוכנית עמדנו כולנו לכותל המזרח בידיים מורמות, ושירה אדירה התפרצה מלבות זכים: "מיר הייבען די הענט קעגען מזרח און שווערען".

"השבועה" המנון פועלי ציון

תרגום מאידיש אברהם לוינסון

נְרִימָה אֶת יְדִינוּ , נְרִים וְנִשְׁבַּע
לְדַגֵּל צִיּוֹן בְּאֶדְמַת הַמְּכוּרָה
בְּכָל הַקָּדוֹשׁ וַיִּקָּר לְכַלְנוּ
בְּשֵׁם גְבוּרִים וְחֶרֶבִים הַשְּׁבוּרָה

נִשְׁבַּעְנוּ נִשְׁבַּר אֶת כְּבָלֵינוּ שֶׁל עַמְנוּ
יָדֵינוּ לְהַתִּיר הַפְּצוּעוֹת וְכַבּוּלוֹת
לְפָרוֹק עַל הַרְשָׁע מֵעַל צְנָאֲרֵנוּ
חֹמַת הַגּוֹלָה לְנִתְּץ עַד הַיְסוּד

וְאִם גַּם נְמוּתָה אֲנִי חֲלוּמֵנוּ
אִם גַּם לֹא נִזְכָּה הִבִּיאוּ לְקַצּוֹ
אֲזֵ אֶת הַדָּגֵל נִמְסַר לְאַחֵינוּ
וְהֵם שִׁיבִיאוּ הָעַם לְאַרְצוֹ.

התרוממות רוח אפפה את כולנו, כעין תפילה זכה, ובלב טהור הלכתי לקראת הבלתי נראה והבלתי מחושב. אף לרגע לא חשבתי מה אעשה בארץ ישראל. מלת 'הכשרה' טרם נבראה, גם 'חלוצים' לא נקראנו. בפי מתנגדינו היו שמות נרדפים די, אבל העיקר היה ברור לי. אני רוצה לחיות בארץ ישראל, לעזור להפרות את השממה, לבנות ולעבוד בארצנו, להגשים את הרעיונות עטופי חלומות הפז. זה היה צעד נועז, ובעירנו לאשרנו, נמצאו הגיבורים עזי הנפש, שעשו את הצעד הנחשוני, והנם שותפים ליצירת ההיסטוריה שלנו, לתקומת

מדינת ישראל - ואשרי הזוכים. אבל המספר הוא קטן לעומת
הנשארים וחבל על דאבדון.

תמונת הנכבדה נחל!

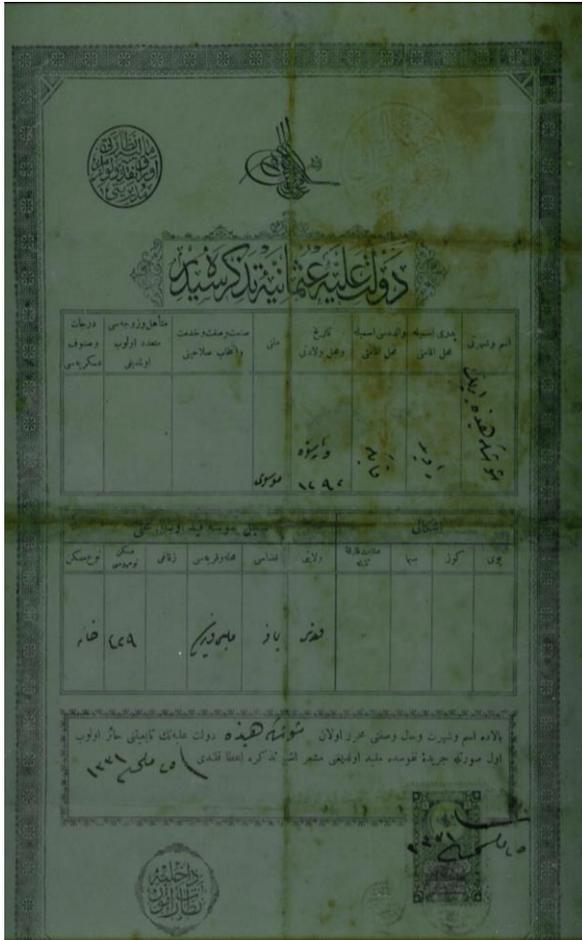
הנה הוא לבקש מאן, כי לא תלכחי
את הלשה העצבות ומזנס, לאגד,
! דבר תמוז ואכתוב רג עקריות.
חנה דודם בשלום אצלם וסוף?
היקרה, חנה תמונת הנכבדה
את ארומ כבלה.

אורי ופנינה

מכתב מאת יהושע חלף לרחל בית הלחמי

סבתא ובִּזְפָּה שושקה עולות לארץ

בחודש אלול 1906 יצאו סבתא רחל ובִּזְפָּה שושקה מפלונסק בדרכן לארץ. איתן יצאו לדרך גם שלמה צמח ודוד בן גוריון.

בתמונה – תעודת ההתאזרחות התורכית של הבובה שושקה

על האווירה הרומנטית ששררה על הסיפון מעידה המסורת שבידינו, לפיה בִּזְבָּה שושקה לקחה על עצמה את האחריות לטוהר המידות של הצעירים, ובשעות הערב היפות פקחה עליהם עין. זכרונותיה של רחל מעידים כי לא רק רומנטיקה היתה בלבם.

רחל, סיפורי סבתא אטוש, עמ' 6:

בנסענו באניה היה כל אחד נתון לעצמו, רשמים, חוויות, זכרונות, געגועים וחלום העתיד. והנה באחד הימים פונה אלי שלמה צמח ושואל אותי: "מה תעשי בארץ ישראל? הרי את לעבוד לא תוכלי – שמש יוקדת, זעה ניגרת, ואת וידיך..." ואני, כאילו מתרדמה העיר אותי וכאילו בין רגע גדלתי, התבגרתי והתחלתי לחשוב: ומה באמת אעשה? ומה תעשה המשפחה? נאלמתי, חולשה תקפה אותי. גיבורה הייתי לעלות לציון אבל לקיום לא הגעתי, על זה לא חשבתי. חרה לי על שלמה, למה לא שאל אותי בשהותו בעירנו, ולמה דווקא עכשיו, כשאנחנו מתקרבים והולכים למחוז חפצנו, והלב הומה מתקווה? והנה השבית את מנוחתי.

ניגש דוד [בן גוריון] ושואל אותי: "מה קרה רחל? תגידי". ואני מתוך דמעות מספרת על דאגותי – מה עוללתי לאבי, לאמי, אני אהיה הגורמת לסבלם? ודוד אומר: "אל פחד, אני אעבוד, אפילו למורה אהיה". ואני, סוף לחלומות... דאגה התגנבה ומקננת בלבי.

ראש הממשלה

ירושלים, א' בחשוון תשכ"ב
11 באוקטובר 1961

רחל יקרה -

הרבה מכתבים קיבלתי בשבועות אלו, אף
מכתב אחד לא הרעיד לבני כמכתבך. נדמה לי שמוטב
לא להגיד לך כל אשר אני מרגיש.

קיבלתי מכתב נהדר משלמה צמח - הלוא שלשחנו
עלינו יחד לארץ - והוא מסביר באופן נפלא מה זאח
ידידות נעורים, ורק כשאדם עודו נער הוא מסוגל להיות
ידיד נאמן ונפשי לחברו.

לבסוף אומר רק - הלואי יתקיים רק כל
מה שאני מאחל לך.

שלך,

ד. בן-גוריון
3.7/2

היום הראשון בארץ

הגענו לחוף יפו ביום חמישי בבוקר. במהירות ובזריזות טיפסו ועלו ערבים לאונייה עוד בטרם עגנה. ברעשם וצוויחותיהם, בשפתם הבלתי מובנת, הגדילו את המבוכה, והחרישו את האוזניים ב"יללה, יללה". תפשו באנשים הבאים וזרקו אותם ואת מטלטליהם לתוך הסירות ככדורים, בזריזות מופלאה והביאו אותם לנמל יפו. הים הגדול והמרהיב עם גליו המשקשקים התמזג ברעש המון הערבים הצועקים וצווחים, הסימטאות הצרות והריחות המזרחיים החריפים המחניקים את הגרון, הישיבה העצלנית על הכסאות הנמוכים סביב בתי הקפה, על יד הנרגילות, הערבים בלבושם המשונה, הדחיפות של החמורים טעוני משא או מביאי לוגים מים, והגמלים עם פעמוניהם המצלצלים והנשרכים לאט-לאט והלכלוך בסימטאות הצרות – כל זה התמזג לערבוביה אחת, ואני כחולמת ותועה.

והנה החבריה. היה מקובל שביום שבאה אונייה ליפו היו [הוותיקים] באים לקבל את פני הבאים, לראות פנים חדשות, ושמה לקבל דרישת שלום מהבית הרחוק, מהמשפחה. והנה כך קיבלו אותנו גם חברינו מעירנו (דודי שמחה אייזיק לא בא, כי לא קיבל את המברק ששלחנו. סדרי הדואר דאז!), ובחברתם הלכנו מהנמל, דרך רחוב יפו, בוסטרוס, והרחוב הראשי להוטל חיים- בורך ז"ל. אין לתאר את ההתרגשות והשמחה שבאה בהפתעה, אבל בהוטל עצמו - פרוזדור ארוך ואפל, בלי חלונות, לכל אורכו שולחנות וספסלים וזבובים מזמזמים.

קשה ומאוד לא נעים היה לי לדחות את חג פגישתנו הראשונה עם דודי האהוב בארצנו הנכספת – אבל היה רצון לשבת שעה קלה ולנוח מטלטולי הדרך הארוכה, וזה לא ניתן. דודי השתדל לקבל את אורחיו בכל יכולתו היהפהפיה, אבל הוא הרגיש במבוכתי...

כנס גם א.ד. גורדון להכיר את משפחת הדוד, ואותי, כותבת המכתבים. ראיתי את האדם שפניו, עיניו, זקנו, גילו את אישיותו ועוררו כבוד, ודיבורו – כסם מרפא.

דודי אמנם הכין דירה, אבל עם קניית הריהוט חיכה לבואנו, ולהכנס לדירה ריקה – שוב לא נעים, וביקשתי מהורי לנסוע לפתח תקווה. השתוקקתי לראות מושבה יהודית, שנוצרה על ידי יהודים. הדילז'נס היחיד שקישר את פתח תקווה ליפו כבר נסע לפתח תקווה, לא היתה שום אפשרות אחרת לנסיעה, והצטרפתי לחבורת ההולכים ברגל. יצאנו מהוטל חיים-בורך כחמישה עשר חברים וחברות לדרך, לפתח תקווה. בשבילי הביאו חמור לבן שלא רכבתי עליו והיה רק לטרדה. וכך שרכנו את דרכנו בחולות העמוקים וברגליים עייפות ובלתי מאומנות להליכה. הוקסמתי מיפי הלילה הבהיר, מהשמים הזרועים כוכבים מאירים ונוצצים שמעל לראשנו, ומהחול השוקע מתחת לרגלינו. האוויר הצח וריח הפרדסים הנעימו את ההליכה והפכו לתענוג. השירה בקעה בחלל האוויר. השתפך אהרון אוסטרובסקי העליון, שקולו נעים לאוזן, ואיתו יתר החברים. ונדמה היה שהכל שר, גם הטבע שר בהצטרף יללת התנים במרחק, ולא הרגשנו בעייפות. ניגש דוד, רצה לתמוך בי, אך

תיכף הופיע שלמה לביא ולחש לנו: "זה לא נאה" (כך נהגו בימים עברו). אהרון עשה את הדרך מתוך קפיצות, גלגולים ושירה, ותוך כדי כך נבלעה הדרך לפתח תקווה, ולי נשארו זכרונות נעימים מאותו ערב ראשון לבואי ארצה.

בפתח תקווה נכנסנו אל משפחת כבשנה מפלונסק. אחרי קבלת פנים וחילופי דברים, עייפה מהדרך, שכבתי לישון.

למחרת, ביום שישי, באו הורי, ויצאנו לתור את המושבה. והנה, רוח חדשה קמה בי. ראיתי יהודים בעלי זקן, בלבוש יהודי, וגם יהודים עם כובעי פקק, מגולחים שזופי פנים, בריאים גבוהים ורחבי גרם. וכולם, מי ברכיבה על סוס, מי על חמורו ומי בעגלה רתומה לסוסים, אצים וממהרים לעבודה בפרדסים ובכרמים. בחורי ישראל לבושים חולצות רחבות וארוכות, בכובעי קש עם שוליים רחבים לראשיהם, הפכו לפועלים וממהרים לעבודה.

ילדי ישראל נוהרים לבתי ספר עבריים ולשונם עברית. הרופא, בית המרקחת, השלטים המתנוססים מעל לחנויות – הכל עברי. והלב עולץ – לזה קיוויתי ובזה רציתי. לפנות ערב הכל שבים מהעבודה, הפועלים כשמעדר או טוריה על הכתפיים, הסל ביד, ושירה עברית בפה. שירת "יה חי לי לי, יה עמלי" עליזה ממלאת את האוויר.

New York, 15/4 1907

דבר קניית נחלה"

מכתב מהירש לייב בארה"ב למספחה בארץ, מיד אחר
צליחת

הורית חביבתי, כבר החילתי לצרוק לכתב מכתב ולא
למרת. הסיבה איננה ידועה גם לי. מכתב אלצנר תוכלו
כבר להבין מצט צצירתנו ממכתבתי. בפעם הזאת באתי רק
לדרוש השלומכם ולשאלבכם על דבר אי כתבכם לנו. זה זמן
רב אשר לא קבלנו מכתב מאומה ופשוט איננו יודעים מה
לחשוב אודותיכם. כאשר נקבל מכתב (במחשבת) כבר
לפחתם) אצנה אנכי לכתב. דבר קניית נחלה, חפצתי כי
תברר לי יותר אודות הצניין הזה. בכלל הנני מסכים את
אלצנר. כתבו לנו אם צרכיכם אנחנו לכתב כעת, אולי יסע
אחד מאתנו מיד. ענו לנו מיד, וכתבו לנו בכלל על דבר
החייט ש... אתם בכסף, כמה מרויחית אתם על מחיתכת.

היו שלום וחיו הטוב. ממני ברכת המצפה להצת לחקקט
ולנסקט צבי ארי
לחו לנו את אדרסתכט הנכונה על דבר שילוח כספ

בהרכת פוצ"צ (פוצלי ציון)

(בשלייט): דורש בשלומכט, ר' אחה אייניק נ"י ובשלום
אתו שתח' ממני הציוני ... שטנצ מפלונסק

”מעדרנים ממדרגה ראשונה”

כיבוש העבודה

יחזקאל, חוברת הזכרון, עמ' 9-10:

פתח תקוה, ישוב יהודי בארץ ישראל, מושבה חקלאית, שדות כרמים ופרדסים סביב לה. אולם האווירה – אווירה של שעת חירום. תקופה של חרם ממש הידועה בשם 'הבויקוט', חרם שהוכרז על הפועל היהודי על ידי ועד המושבה, בגללל הסכסוך שנתגלע בנשף חנוכה אותה שנה [האיכרים האשימו את הפועלים באי שמירת שבת]. על המתיחות בפתח תקוה נודע לנו עוד בחו"ל, אבל ציפינו לחיסול הסכסוך בשל התערבות אישים חשובים. כאן נפגשנו עם המציאות האכזרית. מחול השטן שהתחיל בימי חנוכה לא נפסק אף בפרוס חג הפסח. באווירה זו כנס ליל הסדר, ליל החג.

ליל הסדר הראשון בארץ ישראל, פתח תקוה שנת תרס"ו לפ"ק. על אף מצב הרוח המתוח לא טושטשה התכונה לקראת ליל הסדר. עם רדת הלילה נתמלא בית האוכל של ר' נחמן (בית אוכל לפועלים בשעתו) מפה לפה. בשעות מאוחרות יותר צבאו משפחות פועלים מסביב לבית, וגם מצעירי המושבה שדעתם לא נוחה היתה ממעשה החרם של ועד המושבה – באו אף הם לחזות ב'סדר' של הפועלים. היתה זו מעין מחאה חשאית נגד הוועד.

לפני עריכת הסדר נישאו נאומים קצרים לכבוד העולים החדשים, האורחים של ערב פסח, [נאומים] שנאמרו מתוך עידוד

והוקרה, מתובלים ברמזים על הבדלי השקפות, על יעודו ותפקידו של הפועל היהודי בארץ. החברים החדשים הבינו מה שהבינו, אך איש לא העז להביע את דעתו מפני כבוד הוותיקים, שראינו אותם כמדריכים נאמנים ומוסמכים לכל העניינים הנוגעים לארץ ישראל. בין הנואמים שברכו את העולים החדשים בלט נאומו של שלמה צמח, שציין את המאורע החשוב של עליית מאה וחמישים נפש לישראל – קבוצת העולים הגדולה הראשונה, שנחשבה לעליית המונים בימים ההם. שלמה לביא, שמילא אחריו, בא בטרוניה על בני עיירתו פלונסק, על המפנה שחל בעיר - במקום 'בני ציון' באו כעת 'פועלי ציון', פרולטריון לפלשתינה. לשמע הדברים האחרונים השתוממתי ואמרתי בלבי: מה מתאונן יהודי זה על 'פועלי ציון'? הלא כל מנת חלקנו היתה מלחמה נגד ה'בונד', למען ציונות פועלית. אכן, את התשובה מצאתי רק כעבור זמן, כשנתגלע ונתגלה גם לי ריב המפלגות בישראל.

בחדר הולך הס. א.ד. גורדון נטל את מקומו בראש השולחן. דמותו הנאצלת, חדות פניו וארשת שפתיו עשו עלינו רושם חזק. כולו אומר כבוד. הוא קם ממקומו והעיף מבט על המסובים. המבט הרעיף מין לבביות, נועם מיוחד, מה שהיה דרוש לכל אחד מאתנו. כל הקהל קם על רגליו, וא.ד. גורדון הרים את הכוס וקידש על החג, חג הפסח, חג החרות בארץ ישראל. דמותו של א.ד. גורדון וקדושת החג התמזגו יחד למעמד גדול, חוויה שאינה בת חלוף, ואינה נמחקת מן הלב. לאחר הקידוש רמז לחבר שמעון קושניר, שישב על ידו, שיפתח בהגדה. החבר שמעון

קושניר קרא, וא.ד. גורדון ישב כפוף על ההגדה, אך זקוף ומתמר כלפי מעלה. מספר המשתתפים בקריאת ההגדה הלך ורב, ובקול דממה דקה נמשכה האמירה עד 'והיא שעמדה'. כאן פרצה השירה בציבור, ובתוך השירה בציבור לא נעדרה גם שירת היחיד של הפרט. עיניים זלגו דמעות לזכר הסדר בבית אבא-אמא. הדמעות התמזגו עם היין האדום.

ה'סדר' וסעודת הצנע הסתיימו ועל הפרק הועלתה השאלה בה' הידיעה: לעזוב את פתח תקוה, או להתאזר בסבלנות עד לביטול החרם? פתח תקוה הפכה לשער האכזבה והיאוש. נשמעו דעות: על אף הכל עתידה פתח תקוה להיות לשער התקוה בשביל המוני פועלים יהודים, וכי אין מולדת נקנית בלא סבל וסבלנות. רעב ממושך סובלות כאן משפחות שלמות, אשר נפשן סולדת מתנאי הכניעה שועד המושבה מבקש להחתימנו ולהכתימנו. מתח הויכוח עלה ועלה, ברם למרות הדעות המנוגדות, כן לעזוב ולא לעזוב את המושבה, הובלט בויכוח הזה המצב הרציני ורצון טוב להבנה בלי כל שאיפה להתנצחות כלשהי. כי על כן השפיעו כאן אישיותו של א.ד. גורדון והמצב המיוחד.

בשעה מאוחרת בלילה נפלה ההכרעה: לאות מחאה נגד הבויקוט של ועד המושבה עוזב הפועל היהודי את פתח תקוה, עד אשר ישתנה המצב והיחס לפועל היהודי, הבא להפרות את האדמה ביגיע כפיו ולחיות בה חיי חופש ודרור. שירת התקוה פרצה מפי הקהל, והדה נשמע למרחוק.

מפתח תקוה לרחובות

רחובות, א' דחול המועד פסח תרס"ו היום הראשון לעבודה בארץ ישראל. רחובות המושבה קיבלה את פני הבאים, וכיבדה אותם בחציבת יקב על אחת הגבעות היפות שבסביבה. עוד בשעות המוקדמות, כמעט עם צאת השמש הגענו אל הגבעה. ממזרח חורשה של פרדסים, ומסביב, לרגלי הגבעה, כרמים ושריגי גפן שאת יינם ותירושם תאגור גבעה זו בתוכה. ואכן נועד לכך המקום הזה עד היום. במקום היקב עומד על תלו בית החרושת "יפאורה" השופע נופת ועסיסי הארץ.

עם התחלת העבודה סודרו קבוצות העבודה לסוגיהן, ולפיהן חולקו כלי העבודה והמכשירים. כלי העבודה שלי – כשיל ופטיש, זוג כלים צמד-חמד! הידיים הורמו והכלים עושים את מלאכתם: הך וחצוב, חצוב והך! הלב אף הוא לא ביקש לעמוד בבטלה, ובקצב העבודה החל גם הוא לפעום ביחד עם כלי העבודה. ערמות – ערמות של אבנים חצובות הלכו ונערמו, והחברים שבשורות מאחרינו מסיעים את האבנים וממלאים בהן חריצים עמוקים שנחרצו במשך דורות על ידי שטפונות ומי הגשמים, וכך חיכו לתיקונם עד בואנו הלום. החוצבים חוצבים והמסיעים מסיעים. אנו חוצבים והם מסיעים, החריצים מתמלאים, הגבעה מתיישרת ואף הגיא מתנשא והיה הגבע למישור!

"מנוחה, מנוחה וארוחת הבוקר!" מכריז אחד הוותיקים, שהוא כאן המדריך שלנו. חמור טעון כל טוב: פח מים ושני ספלים,

ככרות לחם ומיני מטעמים: חלבה, זיתים ועוד. החברים הוותיקים הסתכלו בנו, החדשים, היאך אנו אוכלים ושותים, וכיצד אנו לועסים את הזיתים הירוקים. וכנראה שהם נהנו מאוד מההסתגלות המהירה שלנו למאכלי הארץ – לועסים את הזית, ומלקקים את החלבה. השמש גם היא הסתכלה בנו, לדעת את אורחנו ורבענו. קרניה פיזו והבריקו את פח המים בטרם נטינו כל אהל או מחסה.

בעבור השעות הראשונות של העבודה הרגשתי את עצמי קרוב יותר לכלי העבודה שלי, ויכולתי להשתמש בהם ביתר שאת וביתר אומץ. קרוב לשעת הצהרים ניגש אלי אחד המדריכים שלנו, החבר ש, ואמר: "חבר, דם נוזל מידיית המכוש שלך". הסתכלתי בחברי בתמהון: הייתכן? אולם נכון, נוטף דם, דם ממש. אך לא היה בזה כל רע – רק העור שבין הזרת לקמיצה, ובין האמה לאצבע נסדק במקצת, מבלי להפריע לשרירים להמשיך בעבודה. אולם, בעצת המדריך, החלפתי את כלי עבודתי ועברתי לקבוצת המסיעים. ראיתי בזה עונש לעצמי, על שהשתמשתי בכלי העבודה למעלה מן המידה.

שעת הצהרים. המטען שהביא על גבו החמור בשעות הבוקר הספיק לנו גם לארוחת צהרים. אותם המטעמים שנקראו לפני ארבע שעות ארוחת הבוקר הוכתרו כעת בכינוי 'ארוחת הצהרים'. ואולם לעצם שעת המנוחה היה כבר טעם אחר – יום ראשון לעבודה, ושעה של שבת לצהריים, אחרי חמש שעות של עבודה – שבת בזעיר אנפין. העצמות התפרקו והתחלצו בהסתר מקרני השמש והגוף כולו החליף כוח – להמשיך את שארית יום

העבודה. בחצי השני של יום העבודה, על אף החוס, זיעת האפיים ויבלות הכפיים גברה האמונה בכוח וברצון האדם, ורגש של התאזרחות בעבודה כבש את מקומו של הספק וחלפו החששות של חולשה ופינוק. עם ערוב היום נפסקה עבודת הידיים ושירת עבודה פרצה ובקעה את שבילי רחובות: "רק העבודה היא חיינו"...

בחזרה לפתח תקוה

כעבור חודשים אחדים שכח הרוגז [שגרם לבויקוט] ובפתח תקווה נתלקט שוב מספר גדול של פועלים, והיא היתה מרכז לפועל היהודי.

בתקופה ההיא, עד המשבר החמור שהגיע בסוף שנות המלחמה הקודמת [מלחה"ע הראשונה] – פתח תקווה היתה כור מבחן לפועל העברי מכל הבחינות. בזמן המעבר מן החזון אל המציאות, הועמד הפועל העברי במבחן של עבודה ממש, עבודה גופנית מפרכת. ויחד עם העבודה הקשה, היום-יומית, שהתבטא בה רעיון כיבוש העבודה, פעלה המחשבה הסוציאליסטית על הטבת תנאי העבודה ועתידו של הפועל בכלל. עלי לציין שבאופן מעשי, בשטח, היו פעילים החברים של 'פועלי ציון', והם שחדרו לראשונה לעולם המעשה והניחו את היסודות הראשונים שעליהם נמשך הבניין.

באמצע קיץ תרס"ו, עם חזרת הפועלים לפתח תקוה, נפתחה לשכת עבודה ביוזמת ובעזרת הח' א. אבן טוב. העבודה הראשונה שקיבלתי עבור הלשכה היתה אצל הפרדסן יזרעאלית

– פתיחת בורות ועידור. היאך קיבלתי את העבודה? למזלי התאמנתי בעבודה זו עד מאוד, בזמן העדרי מפתח תקוה, בפרדסי נס-ציונה, בפרדס ברזילי. שם קיבלתי את האימונים בעבודת הטוריה עד שהמעדר הפך לי לכינור. וכך ציינתי את עבודת המעדר: "שירת הכינור". מתוך כך העזתי לבקש עבודה לא רק בשבילי. ואמנם, היה יזרעאלית נכנס אתי בשיחה מקצועית, ולאחר שיחה קצרה היה מושך אותי לשיחה פוליטית. בכדי להוכיח לי את ציוניותו, עוד בחוץ לארץ, הוציא מתוך ארגז ספרים מחברת עבה של שירים בכתב ידו, ולא הרפה ממני, זאת אומרת לא חזר אל ענייני עבודה עד שלא גמרתי לקרוא עד השיר האחרון. לאחר ששמע את חוות דעתי על השירים חזרנו לעניין העבודה, וקיבלתי את הסכמתו להביא אתי עוד חמישה פועלים יהודים, בתנאי שלא תהיה לי כל טענה נגדו, באם הפועלים לא יצליחו, לדעתו, והוא ישלחם. לאחר משא ומתן באנו לידי הסכם שבאותו היום לא ישלחם, אלא אם לא יצליחו - לא ימשיכו למחרת. חזרתי ללשכה בשעה 11 בלילה ובשורה בפי: "שישה פועלים לפרדס יזרעאלית!" הפרשה תהיה ארוכה אם לספר פרטים מהשתלשלות העיניינים, אולם יש לציין שבדרך זו רכשנו עמדות עבודה בזו אחר זו, כי זכינו להתפרסם כפועלים טובים ואחראיים. ומפרט זה לפרט אחר – בראשית שנת תרס"ז פנינו למר קריצמר, מנהל חוות הברון, שימסור לנו חפירת באר, לאחר שנודע לנו על תכנית לחפירתה. בתשובה לפנייתנו זו הודיע לנו כי כבר מסר את כל [בניית] הבאר לקבלן ערבי. עניתיו: "את עבודת הבניין אין אנו דורשים, אולם את החפירה יש ביכולתנו למלא

באחריות עד גמירא". לאחר דין ודברים ממושכים ענה לי: "אם אתם מרגישים ברצינות כי תוכלו להוציא לפועל את העבודה – תוכלו לקבלה מידי הקבלן הערבי". וכך היה, למחרת היום קיבלנו את חפירת הבאר מידי הקבלן הערבי, וסידרנו בינינו את העבודה. את עבודת החפירה בטוריה לקחנו עלינו אני ואבן-טוב, בהרמת הסלים עם החול עבדו גם פועלים חדשים, ביניהם הח' בן-גוריון.....

קבוצת 'אחוה'

עצם הרעיון של ארגון קבוצות פועלים קבלניות לעבודה חקלאית, הוא בלי ספק מיסודם של 'פועלי ציון'. בתקופה ההיא ראו בזה יסוד לחינוך פועל עברי במושבה: מתקיים מעבודתו, ועובד חופשי על אחריותו הוא, בלי כפייה ולחץ של מנהלים או משגיחים כנהוג בימים ההם.

כפי שאמרתי, לא נוסדה קבוצת 'אחוה' אלא אחרי נסיונות רבים וקשים, עבודה יומית מפרכת ועבודות קטנות בקבלנות. החברים

הראשונים היו לא רק בעלי הכרה, אלא גם פועלים טובים ומנוסים, מעדרנים ממדרגה ראשונה, והצטיינו גם ביתר ענפי העבודה.

הצלחתה של 'אחווה' היתה לנס ולקו ברור בדרך של כיבוש עבודה, ממנה פינה ויסוד ליתר הקבוצות הקבלניות שנוסדו אחריה. לאחר זמן נוסדה קבוצת 'עבודה' בראשון לציון, בפתח תקוה קבוצת 'עמל' וקבוצת 'אחים'. וממנה יסוד התלכדות של חברים בודדים בהרבה מקומות התיישבות, בארץ כולה.

קבלת העבודה במקוה ישראל

אחרי ישיבה ממושכת שנמשכה עד לאחר חצות הלילה, יצאנו לפנות בוקר, החברים פרוז'נסקי, למפרט ואני בדרך למקוה ישראל. לשם קיצור הדרך וחסכון בזמן אמרנו לעשות קפיצת דרך, לפי קו אוויר. כנהוג באותה תקופה, לא נתעוררה כל שאלה האם יש בכלל דרך סלולה בקו פתח תקוה - מקוה ישראל. לנגד עינינו היתה מטרה אחת – להקדים ככל האפשר, ולחתום על חוזה עם מר קראוזה בשביל 'אחווה'. דרך הגורן של פתח תקוה ישרנו דרכנו דרומית-מערבית בכיוון למקוה ישראל. ואולם בעברנו את רכסי הגבעה הגענו למישורים ללא דרך וללא שביל. נתקלנו בגדרות צבר שהיו בין כרמים ופרדסים לא של יהודים. הדרך ארכה שעות מספר, הלב פעם יותר מהרגיל. איכשהו מצאנו את הדרך והגענו לגבול מקוה ישראל. בעמדנו על הגבול החלטנו לסור קודם לפרדסים, להתבונן במצבם ולבחון את שיטת העבודה הנהוגה בהם. למזלנו הטוב קלענו למטרה. באותו

יום עבדו מספר פועלים, ערבים כמובן, בטיפול בעצים. הטיפול נעשה בצורה גרועה מאוד, עד שהעזנו לבקש מהממונה על העבודה להפסיק מייד את עבודת המזמרה הזו, וללכת אתנו למר קראוזה. לאחר שיחה מקצועית שכנענו את הממונה. הדבר הזה הוסיף לנו מרץ, והפגישה עם מר קראוזה עלתה יפה. הוזמנו תיכף, מספר בעלי מקצוע והמורה לפרדסנות בעצמו. בשיחה הצענו למר קראוזה את תוכנית העבודה שלנו, וגם את התקציב. לפנות ערב חזרנו לפתח תקווה, ואמנם לא דרך הכרמים והפרדסים, אלא דרך יפו, ובידינו חוזה חתום על העבודה בפרדסי מקוה ומונטיפיורי. הפרדסים שעובדו על ידי 'אחוה' היו של סימקין, ברז, גולדברג, מרדכי, סובוב, מרקוס, גולווסר, ברוך, ואדמת 'מיר' [אדמת 'מיר' מלשון אמירי, כלומר אדמה השייכת לסולטאן או לריבון העותומני] במקוה ישראל. קבוצת 'אחוה' נתחלקה עם הגירוש מפתח תקוה ב-1917. חלק מאנשיה עברו לחדרה. מלחמת העולם הראשונה הלכה והחריפה, אולם פה ושם המשיכה קבוצת 'אחוה' גם בשנות המלחמה, עד שרוב חבריה התגייסו לגדוד העברי.

יחזקאל נעשה מרכיב מומחה, בסכיני החד היה חותך בעץ, תוחב בזריזות את ה'עין' (ניצן סגור שנלקח מזן ההדרים הרצוי) ואחריו באות ללפף בחוטי רפיה - לא קושרת אחת ולא שתיים, אלא שלוש קושרות! כה מהיר ומיומן היה בעבודתו.

אַנְשֵׁי עֲלִיָּה שְׁנֵיָּה – נַתַּן אֶלְתֶּרְמֶן

הֵם הָיוּ עֲלָמִים צְעִירִים
הֵן הָיוּ עֲלָמוֹת צְעִירוֹת
כְּעוֹלָם הַדְּשִׁים, עִם צְרוּרוֹת זְעִירִים
הִתְחַלְּכוּ בִּיהוּדָה וּבְבִקְעַת כְּנָרוֹת.
הֵם (בְּעֶרְךָ לִפְנֵי חֲמָשִׁים שָׁנִים)
אַרְצָה בָּאוּ, לְהִיּוֹת חֲלוּצִים רִאשׁוֹנִים.
וְכָל רוֹאֵיהֶם
אָמְרוּ עֲלֵיהֶם:
אֵיזָה מִין בְּנֵי אָדָם מְשֻׁנִּים!
עוֹלָם אֲרָצָה,
אֶל אֲרָץ בְּצוֹת וּשְׂמָמוֹת.
בְּאַמַּת, בְּנֵי אָדָם מְשֻׁנִּים מְאֹד. — — —

— — — הֵם אָמְרוּ: בְּלִשׁוֹנוֹת נִכָּר
מִדְּבָרִים הִיְהוּדִים. נִחְלִיט
מֵהַיּוֹם (אֶל נֹאמֵר מִמְּחֶרֶת ..)
לְדַבֵּר וּלְכַתֵּב עִבְרִית
וּבְעִבְרִית שֶׁרְדָּמָה בְּסִפְרִים יְשָׁנִים
הֵם זָמְרוּ הִתְנַכְּחוּ וְעָרְכוּ עֵתוֹנִים
וְכָל רוֹאֵיהֶם אָמְרוּ עֲלֵיהֶם:
אֵיזָה מִין בְּנֵי אָדָם מְשֻׁנִּים!
מִדְּבָרִים הֵם עִבְרִית
(אֲזַנְיָכֶם הַשׁוֹמְעוֹת)
בְּאַמַּת בְּנֵי אָדָם מְשֻׁנִּים מְאֹד

"אגודה אחת צעתה בית חרושת fe שון ובורית"

קטעים ממכתב יחזקאל לחברי פועלי ציון באמריקה
ט' טבת תרס"ו, בתח-תקוה

---ועתה מכתבכם צורר מאוד שמחה בלבי.

א. מצד אנשים פרטיים, כי אתם לא שכחתם עוד את
מלת הגאון והאנושיות.

ב. בלבי, כי צעירי אמריקה קמו לתחיה ורוח לאומי
[ורוח] האנושיות הולך ומתרבה בכוח איתן. אל מול
האסימילטורים [המתבוללים] קמים אגודות ציוניות ופועלי
ציון, ולוחמים וכובשים את הדור כולו, ומתברא עם חדש
היוצא ממזרים ומטטאות הנמוכים והשפלים, והולך ובונה
ארץ חדשה ברוח חדש!----

---הישוב הנוכחי כמו כן מתרבה ממעמדים שונים אך יותר
טובים מהראשונים, כי לא יסמכו עוד על הברון והחברות
העליונות. כולם מעמד בריאים עד עצליהם יש לסמוך.
למשל עשירי עם שהתחילו לקנות מצט אדמה ומתיישבים
פה. גם ערק גדול לפעולת החברה 'טאלת ארץ', הקונה
אדמה מצרבים או מהממשלה בצמחה ומוכרת ליהודים.
עוד יש אקציאונצרים שקונים אדמה ונוטעים פרדסים
ומוכרים וקונים ומוכרים. בעת האחרונה מתווספים עליהם

עוד בהרבה אקציאונצרים ובכל המושבות מתייסדים אגודות
כאלה לקנות אדמה, וכופים מוכרים רק ליהודים, ומתוק
כק מוצאת האדמה מידי נוכרים לידי יהודים. גם באו
בהריקנסים מלודי' וביאלסטוק וחפצים לצעות פה
בהריקאות מטווה. אגודה אחת כבר צעתה בית חרות של
שמן ובורית, והאגודה הזאת גם כן הציגה למטרה להפיץ
אינדוסטרי בפלשתינה, אך עוד לא התעסק הדבר במציאות.
גם ממעט הפועלים שבאים הנה נשארים בתור פועלים,
ובאים גם עליהם חדשים ויתרחב הישוב! הקולוניסטים נכדי
הברון, שיטבו עד כה בחיבוק ידיים והביטו לפשיטת ידי
הברון, מתעוררים גם הם מתוק שלוותם ומתאזרים שנית
חיל כימי נצוריהם ומייסדים גם הם אגודות שונות לקנות
אדמה, או נוטעים כרמים, או מוכרים מיד, את רק יש
קונים.

ובין כל החברות האלה וממצידיה האלה הישוב מתרבה
ומתפתח! ולוא היו השנים כתקנן ופלשתינה במצב אחר -
אולי כבר יצאנו ידי חובותינו הלאומיות ביסוד ישוב כזה,
אך בזמן כזה, שכל חיי יהודי רוססיה הנם בסכנה, בזמן
שאנחנו שואלים היהיו עוד פוטרומים או לא, היוצאים אנו
בחיבת ציון לבד בזה שנודרים שתי פעמים חיי, או אוספים
נדרות החתונות?

---לו חפצנו רק לקנות! אנחנו יודעים ורואים כי אין פה שום מצור מקחת כל ארץ ישראל בידינו, לא מצד המשלה [העותמנית] ולא מצד אחר. המניעה היא רק מצד חוסר רצון העם העברי. הנה לפניכם עובדה שראיתי בעיני כי המשלה מכרה להחברה 'גאולת ארץ' אדמה שנה בעצם שנה ישבו עליה ערבים, והערבים עברו למקום אחר שלא ברצונם, ודי בעובדה זאת לראות ולהוכיח כי המשלה אינה מתנגדת כלל לישוב עברי בפלשתינה, ומותנה החפץ בעם העברי בארצו ההיסטורית. אין לו עוד שאלה! אנחנו הצעירים היושבים פה רואים עובדות נוראות המכאיבות לב כל איש ראש לאומי בו. לשל הקופה הלאומית קנתה 6000 דונם, והנה היא כמחניק עצם בארון, כי לצעות שמה ישוב צריכים עוד 4000 דונם אשר מסביב לה, ואז יכולים להתחיל לצעות מה, ואין בידה לקנות. מי יודע אם לא תאלץ למכור לערבים את זה שקנינו בצמח רב.

השאלה הזאת ועוד כאלה עוכרים מאוד לבנו הצעירים כי לפי השקפתנו עוד לא מצאנו פתרון, רק ליסד ברוססיא ובשאר ארצות אגודות ציונים [...] לקחת כסף בחוקה על הנציונליזם, אך כי חרפה היא לנו על עצמים אחרים ללחוץ על עצמנו לקחת את ארצו ההיסטורית. אך מה לצעות, אין אנו רשאים לחשות. עתה השעה [...] ואט נשב כעת בחיבוק

ידיים, מי יודע אם נפסיד אלף אשר השאנו על ידי צמח רב
עד כה.

אנחנו רואים כל יום שאנחנו צובדים בלא דבר, מפסידים
אנחנו הרבה מאוד, וזה הוא טעות לא יוכל לתקן. הנה
הסכנות המרחפות לצינינו בתנועה הציונית:

איפת צמים אחרים לפלשתניה. לפש, הנה צמק יצרעאל
הוא אחד מן החלקים הכי טובים בפלשתניה, והאשכנזים
[הצרמנים] קנו חלק גדול ממנו והם חטאו חט גדול
בחנוכה. וזה שקנו - היה בידינו לקנות, ואשר יקנו עוד -
אתה בידינו לקנות, רק להוציא מה שקנו. זה לא נוציא
לצולמים, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

אם אצל באר שבע יש לקנות אדמה רבה בזה.
אם כל עבר הירדן כעת יכולים אנו לקנות, והמשלה
הציונה לפני היהודים לבנות החוף בחיפה, ולצעות מסיבות
ומסעות. רק אין כסף. ומה טעם אין כסף? מחוסר רצון.
ליהודים יש כסף רב. לא מצט מיליונרים נהרסים
פולארומים, או [מוכנים] להלוות להביוקרטרי הרוססי. רק
לזה אין כסף! באחת, הנה יש שיכולים אנחנו לקחת את כל
ארץ ישראל אשר תחת המשלה תוארמה בידינו. האם רשאים
אנו לחשות? יצבור הזמן ויבטל הכל. כי אם רק יקחו
הארופאים בידיהם, שהרבה מן הציונים בוטחים על

אנאל'יה]...]. הנה כבר איבדנו על זה השביל שהתישבו עליה
הצרכתי, ועוד אחוזות הרבה.

רק את הנשאר הנה צתה לפנינו, ואיך נחשה?
עוד סכנה אחת הכי גדולה מכולם אנחנו כבר מרטיטים
פה והיא התנועה הצרפתית. ורק אם יתארכנו הצרפתי, אז
יקחו הרבה ארצות מידי תוארמה וביניהן גם פלשתינה. ועל
אודות התנועה הצרפתית אדבר במכתב אחר. עוד יבוא
כעת שלום לכם חברים יקרים ושלום לכל דורשי שלום ציון
וירושלים

ממני רצכם יחזקאל בית הלחמי

כיבוש העבודה – סבתא רחל

רחל, סיפורי סבתא אטוש עמ' 7:

בימים שישי ושבת שבתנו עם משפחת כבשנה, וביום ראשון בבוקר יצאנו שלמה צמח, דוד בן גוריון ואני לעבוד בפרדס גלמן. הבחורים עבדו בקשירת עצים, ואני בזיבול העצים בזבל כימי. כלי העבודה שלי היה פח מנפט, קשור בחוט ברזל במקום ידית, וכף לזבל. חוט הברזל והזבל הכימי נתנו אותותיהם – עור הידיים נחתך, הזבל צרב, וקשה היה להמשיך לעבוד בידיים פצועות נוטפות דם. עמדתי לפוש בין העצים העגלגלים והירוקים, ירוק מבריק ומזהיר כיער גדול ועבות, ולא הרגשתי כי במרחק מה ממני עומד ומסתכל ובוחר אותי מר גלמן בעצמו. ובו בערב, בבואי למטבח הפועלים להוודע בדבר המשך עבודתי, הודיע לי המשגיח פ. ז"ל, שנחשב לחבר הפועלים, כי "גלמן אמר שאת צריכה לשבת ליד הפסנתר". נפסלתי ונכלמתי, ובלבי כאב צורב – הרי זה רק יומי הראשון בעבודה, הכתמתי את השם הטוב של הפלונסקאים, כובשי העבודה העברית במושבה. שום עידוד מחברי לא קיבלתי, אבל יחזקאל הטוב ועדין הנפש, ידע תמיד לעודד ולהשריש אמונה ותקווה, להדריך את הנחשלים.

עם בואנו נוצרה בפתח תקוה פינה פלונסקאית – משפחת כבשנה שהקדימה אותנו בעלייתה, ואנו. גרנו בבית אחד אצל נפתלי

סוטיצקי ע"ה, ופה נוצר הבית לבני פלונסק – כאילו סניף מפלונסק הועתק לפתח תקוה. אמא שלי הטובה היתה דואגת לכולם ולכל אחד ואחד – לאוכל, לחולצה נקייה ולא קרועה. ובימי מחלה וחולי הקדחת שפקדה אותנו, היתה אמא בידה החמה מטפלת בחולים ומשתדלת להקל על סבלם. בחכמתה ובהומור הטוב שלה היתה מספרת, מהנה ומעודדת. היתה אם לכולם ונקראה בפי כל מומע (דודה) שושקה. מומע שושקה והדוד שמחה אייזיק – זאת היתה הכתובת לכל באי עירנו, וביתנו היה ביתם.

”השניים רוכנים תחת מעטה העצים

הירוקים שבפרדס...”

החתונה

”יחזקאל הטוב” לא הסתער על כבוש התנועה, המפלגה, לא הרחיק למושבות הגליל, דבריו לא חצבו לבבות. את העבודה הוא כבר כבש והיה לפועל מיומן. עכשיו, הוא שאף לכבוש את לבה של רחל. והוא עשה את זה בדרך הכי חכמה ורומנטית שאפשר לרקום בה אגדה. אגדה חלוצית.

כיד הדמיון הטובה עלינו נוכל אולי לתאר לנו את השניים רוכנים תחת מעטה העצים הירוקים שבפרדס. סבא חותך את הענף מכניס את הרוכב, לופת את הענף – סבתא כורכת סביבו רפיה, אצבעותיהם מתהדקות ונוגעות זו בזו, ואולי גם ראשיהם הרכונים משיקים ביניהם. סבתא לוהטת מקדחת וסבא תומך בה בדרכה הביתה מיום העבודה... דרכים רבות לאהבה, אבל המציאות הרי עולה על כל דמיון – גם אם היה זה לפני 100 שנים. וכש”יחזקאל הטוב” לידה – כמו בסיומה של כל אגדה, גם באגדה המשפחתית שלהם ציפתה חתונה.

רחל, חוברת הזכרון, עמ' 28-29:

חמישים ושתיים שנה היכרתי את יחזקאל שלי. ראיתיו לראשונה ביום צאתו מעירו לעלות ארצה. הוא בא עם חברו (משה הלברשטם ז"ל). הם ברחו יחד מעיירתם רצ'וינו ובהחבא הגיעו לעירנו פלונסק. חברינו בפלונסק דאגו לסידורם וטיפלו בהם עד צאתם לדרך לארץ ישראל. הוריהם באו, חיפשו, דרשו וחקרו, אך טרחתם היתה לשווא. בערב האחרון לפני יציאתם באו לביתנו כדי לקבל דרישת שלום עבור דודי, שכבר היה אז בארץ ישראל---

ואני ראיתיו אז בפעם הראשונה. עלם יפה, פנים עדינים, עיניים כחולות, שער ראשו יפה ומתולתל. כעת מותר לגלות כי משך את לבי. אותו ערב באו לקרוא לי מאסיפת 'בנות ציון', שהתקיימה בבית אברהם גרין. אני עזבתיה באמצע, כי הבחורים יצאו מביתנו ונסעו לורשה. ושוב נפגשתי עם יחזקאל ביום בואי ארצה ישראל --- בין הרבה חברים שבאו אז לחוף יפו, לקבל את העולים הבאים באניה היה גם יחזקאל, ואני לא הכרתיו, ולא ידעתי ולא נבאתי את חיי העתיד שלי.

יחזקאל וחברו משה נחשבו לפלונסקאים, כי הם היו היחידים מעיירתם, ראצ'וינו הקרובה לפלונסק. יחזקאל אף למד בפלונסק אצל אצל מרדכי אין רביס ז"ל ב'אינטערשטען בית המדרש'.

במקום אחר סיפרתי איך עזר לי ביום העבודה הראשון. הרבה פעמים יצאנו יחד לעבודה בפרדסים, יחזקאל היה מרכיב ואני

קושרת, יחזקאל העמיד סמוכות, אני גוזמת את הענפים העבשים. יחד עבדנו בקטיף, בבירור, ובאריזת פרי הדר.

אבל גם לקדוח ידעתי, ולא פעם הביא אותי יחזקאל הביתה בחום גבוה ורץ להביא את הרופא. הוא נשאר לשבת על ידי, להחליף את התחבושות הלחות על המצח, כי קרח מהו לא ידענו, לא היה אז דבר כזה. המים היו חמים והאלונטית התחממה מהר, והיו משתמשים בשתיים שלוש מגבות, ומנערים אותן באוויר בלי סוף. יחזקאל עשה זאת בשקט ובעדינות כטבעו הוא. הרביתי לקדוח, והרופא יעץ לי לשוב לפולניה. ואני שאלתי, מלאת תרעומת: "הד"ר שטיין, האם לכל הקודחים אתה מייעץ לשוב לארצותיהם?" וד"ר שטיין ענה: "הרי את בת יחידה להוריד". ד"ר שטיין ז"ל היה אחד מהבילויים הראשונים, אדם חביב היה. מובן שאמי ודודי דאגו לי ופחדו. ואני, כשעברו הקור והחום, קמתי לתחייה ויצאתי לעבודה.

יחזקאל נהיה לי למגן ומייעץ, התנהגותו וטוב ליבו קירבו אותי, ונרקם מה שנרקם.

בל"ג בעומר (י"ח באייר) שנת תרס"ח סידרנו את משתה התנאים, כך רצו הורי. באותו יום חגגו גם את הנחת אבן הפינה לעין גנים, וגם באותו יום שכבתי בקדחת. אחרי משתה התנאים, קמו כל המוזמנים, וחברי ועד עין גנים ביניהם, ללכת להנחת אבן הפינה. יחזקאל היה הפותח וד"ר ברנשטיין כהן הוזמן לשאת את דברו. גם אני רציתי להשתתף בשמחת יסוד מושב הפועלים הראשון בארץ, אך ד"ר ברנשטיין כהן נתן צו: "בבית את תישארי, ובמיטה תשכבי, ולא – לא נלך!" נכנעתי ונשארתי.

יחזקאל, לא נבהלת ולא פחדת שכל כך הרביתי לקדוח ונחלשתי. קיבלת עליך את העול ואת האחריות לקבלני חלושה ואכולת קדחת. אולי מפני שאתה לא ידעת את טעם הקדחת, והיית בטוח שבטיפולך אני אבריא. ואתה העדין ואציל הנפש – תמיד צריך להיות מגן וחוסה עלי.

בשבת נחמו היה יום נישואינו. את החתונה ערכו לנו ביפו, כי שנינו התביישנו. אבל החברייה לא התביישו, ובאו מי ברכב ומי ברגל. החתונה התקיימה בבתי ורשה, אצל משפחת פעניגשטיין, וכבוד הרב הגאון קוק ערך חופה וקידושין. אני עם יחזקאל נסענו ביום שישי בבוקר ליפו, בכדי לקנות אי-אילו דברים לביתנו החדש. והנה, ברחוב בוסטרוס נפגשנו עם ד"ר חיסין ז"ל, והוא עיכבנו בשאלה: "מה אתם עושים פה ילדים, זה קצת חשוד. אתם רוצים להשתמט ולא לספר לי? בואו, בואו אתי לביתי". בית חיסין ומשפחת חיסין היו לי קרובים ואהבתי אותם. הבת יהודית היתה לי חברה טובה, ואת הגברת חיסין האצילה אהבתי. ד"ר חיסין עצמו היה לי כאבא טוב, בעת שטיפל בי בית החולים שלו, על שפת ימה של יפו, בו הייתי אורחת לעתים קרובות. ד"ר חיסין היה בא כוח של ועד חובבי ציון באודסה, ועמד בקשר עם יחזקאל בעניין עין גנים. באנו עם ד"ר חיסין לביתו, וקיבלו אותנו בשמחה. כל משפחת חיסין באה לחתונתנו, לבושים ומקושטים, עד שחשבו את יהודית לכלה. אני הייתי לבושה בשמלת בד לבנה עם שרוך שחור. אחרי החופה היו נאומים וברכות, השמחה היתה לבבית – כולם שמחו. -----

בסוף השבוע לחתונתנו נהרו החברים לביתנו מכל פינות הארץ, בלי הודעות ובלי הזמנות. באו לחוג אתנו את חג החתונה וחנוכת הבית. אני לא זוכרת מה שהכינותי אז לכיבוד, זה לא עמד על הפרק, וזה לא הפריע לשמחה. עוגה עם קרם לא ידענו מה היא, באין קרח ובאין מקרר. אבל לחם היה, זיתים היו, עגבניות וביצים היו וגם חלבה לא חסרה. ענבים הביאו מהכרמים הקרובים מבלי לשקלם, וגם אבטיחים מהמקשה. ביין לא היה מחסור, רוטל יין עלה גרושים. אמנם הגרוש היה אז כסף מלא, יחזקאל הרוויח 7 גרוש ליום, או שני בישליק, שהם 10 גרוש, והחלטנו שזה מספיק לנו. החנווני העשיר סטריכלביץ ז"ל היה יהודי טוב. הוא נתן, ולכסף לא שאל. היה בטוח שישלמו לו, וכנראה שילמו. כולם היו אז אנשים בעלי חזון, לא סתם יהודים. בתקופת העלייה השנייה התלבשנו באידאליזם והתקשטנו במסירות ובנאמנות לבניית המולדת. אחרי יום עבודה מפרכת, בתחרות עם הערבים על כיבוש העבודה – בשובם הביתה מי עם מעדר ומי עם טוריה, ועם סל הנצרים לאוכל, תמיד עם זמר משתפך: "יהי חי לי ליי", "שאו ציונה" ועוד. בנשף החתונה בעין גנים היתה השמחה במלואה, שרו ורקדו. אמנם הרצפה בבית החדש שלנו ניזוקה מריקודי ההורה – אך השמחה היתה מתוך התרוממות הרוח.

בספרה של עדה אמיכל על עין גנים היא חוזרת על הנ"ל ומוסיפה:

"מי לא היה שם בעין גנים? מכל הארץ הגיעו והיתה הזדמנות נדירה להפגש עם הרבה שנדדו למושבות בצפון ובדרום ואנחנו כבר חשבנו שעזבו את הארץ. השמחה שהיתה שם – אין לתאר אותה והתקרובת כיד המלך - לחם, זיתים, חלבה, ענבים, אבטיחים ויין. יין כמים נשפך לגרונות... ונהייתה שירה אדירה וריקודים והרגשה טובה של קירוב לבבות, של מי שעזובים בכל השנה ועכשיו הם מתלכדים לשעה..."

"רק חיי בטוב אתו והתענאי מחייך כחפזק "

מכתב מהאחים בארה"ב לפני חתונת רחל

לאחותי האהובה רחל שלום!

כאשר את אינך חפצה לכתוב מכתבים, או אין את נפשך לכתוב מכתב, רק דברים אחדים משום דרך ארץ, אז תמיד הדברים האלה הנם תלונה עלינו. אינני יודע מאין לקחת כי הננו בכעס עליך יצן כי את הולכת להנשא ליחזקאל? האם אינך יודעת כי בדברים כאלה לא אחווה דעה ולא אתערה יותר מדי בדברים עצמיים ופרטיים יותר מדי. וצוד

הצת אשר הורי ואת הודי צוני כי נארשת על דבר אשר כבר
מוחלט ולא יוכל היות אחרת, אז אנכי לא אבוא לקבל
ולתפריד. איך את תוכלי להחשיד אותי בדברים כאלה, כי
מדוע אתנאך יותר אם יחזקאף מאשר אם פישאן, הלא
את בחרת, ולך יש הזכות לבחור ולא לי להתנאך אם
רצונך. רק הייתי מוחל לך את הדברים האלה רק חיי בטוב
אתו והתצנטי מחייך כחפצך. לבטח תקראי את המכתב אשר
כתבתי [להורים] כי תארכו יחד, מה את אומרת לזאת? או
מה דעתך, מה יעשו ההורים כעת? אנתנו לא כתבנו לך,
פשוט לא היה הרצון לכתוב. הלא ראית כי כתבנו רק
מכתבים גלויים, ומה נוכל לכתוב במכתב גלוי יותר
מדרישת שלום. אנכי שמח מאד על הדבר ההוא יצן כי יודע
אנכי כי באופן [...] יהיה יותר להורים וטע לך. רק על דבר
אחד אני אצירך כי רואה את כי אענה לפעמים [...]
בדברים אשר דורשים ציון, ולכן תמיד תשמעי בקול הדוד
מה שהוא יטיד לך, וכל דבר אשר רק יהיה קשה לך תטידי
מיד להדוד.

כתבי לי מכל החדשות אשר קרו בא"י ובפרט מחייך
הפרטיים. כאשר רק נקבל מכתב תחיפה [...] לכתוב לך.
יותר אין אתי חדשות, רק חייט ושלום.

ממני אחיך אליצור

הקבלת מכתבים מפאנסק? מרולצ מפסס או מיצק?
מה הם כותבים, מה כותבת הפעם פעסס וצוד.
יחזקאל! הסליחה על אשר אינני כותב, התרוץ הוא פשוט
אין אתי כעת הרצון והתשוקה לכתוב, ולכן הנני דורש
[...], ושלום כל רצי מה שלומט. כתוב לי.
בהרכה אליצנר.

על אותו דף ממשיך הירש-לייב:

הורי חביבי ואחותי היקרה!

אחרי כל האסמות אינני יכול עם אתה למלא רצונכם
להודיעכם הפרוטרוט אחיי אתה. יש לי לכתוב לכתוב והנני
חפץ עם שתדעו אחיי, אחרי אשר לא החלפנו מכתבים זה
כשנה תמימה. אבל בעת אשר אליצנר ממחר אותי לכתוב,
אינני יכול לשבת ולכתוב, וכדי לא לצבור אתכם במכתב
הנני מסתפק מזה. אבל הנני מבטיחכם כי בקרוב אכתוב
מכתב סגור. מאוד מאוד חפצתי כי לכל הפחות נומר אחד
יצבור בשנה הזאת. האם קיבלתם את הכסף אשר שלחנו
שלושה שיצורית קרוב ל 60 דולר. מדוע אינכם מודיעים?
רחל! מאוד אפשר כי המכתב הזה יביע בעת שמחת
החתונה תחל, או באמצע השמחה. ולכן עם ברכתי אשר
הנה לאשרק ... תוסיף חדוה על שמחכם
שלכם צבי ארי

(בשולים העליונים): דורש אני שלום חתנכם מר יחזקאל ומברק
אותו בהרכת מל"ט. אם יואיל בטובתו לכתוב אלינו [...]

נכיר לו תודה. נשפט לו גם בטובה כזאת [...] יהיה שבח
רצון אתה.

"כי חפץ חפצת רק באשרה" מכתב אליצור בארה"ב לחתונת רחל

לאחותי רחל וליחזקאל שלום!

מאשרים אתם כעת לבטח אחרי אשר השתתפ את
מטרתכם, ומאשר אתה יותר ויותר כפי שהנני חושב אהבת
אותה כבר עוד בהיותי בא"י, ואולי עוד טרם בוואי. אבל
סבלת בדומיה לא חפצת באהבתך לשרוד ולבזז מאחר, או
אולי להדאיב את לבה בעת אשר ידעת כי לא תוכל
למלאות את בקשתך. ולכן נכבד אתה בעיני מאוד באמת
יהודי אמיתי. ומאשר גם אנוכי כי בטוח אני כי אחותי
תהיה מאשרה אתך, כי אהבתך היא באמת אהבה מצל
כולם. קוראים לנה אהבה טהורה כי חפץ חפצת רק באשרה,
אבל את מטרתך סוף סוף השתת, ועוד בהיותך בארץ
ישראל.

באמת ירא הנני לכתוב את הדברים "ועוד בארץ ישראל",
כי בודאי תשחק ותאמר לי: "[...] ראה, הוא ברח מארץ
ישראל וכעת עוד הפרעות". אבל אינני דואא לדברים האלה

יצן כי אנכי אינני חפץ דְּפָלֵט או הכרת תודה, וְדוּ לִי
לְעֲצָמֵי לַתּת חֶסֶד נֶפֶשׁ, וְהִדְבָרִים הָאֵלֶּה יוֹצֵאִים מֵעֲמֻקֵי
לִבִּי. ראו הנכט כעת בארץ ישראל ממש ברצח היסטורי בעת
אשר החפץ ניתן בארץ ישראל ואתם לוקחים חלק. ולכן לא
תשכחו חובת עמכם ותלחמו עד אשר תביאו את העט אל
אדמתו. והנני מברק כי תתעננו יחד מטהר השמים מיבול
הארץ ומפרי האדמה ומאדילת הצופות, וכי תמיד תוכלו
לחיות כאוות נפשכם.

ממני אחיכם המברק אתכם בכתיבה וחתימה טובה

אליעזר

נ.ב. שלחנו לכם על אדריסת הורי [...] דולר כי תקנו לכם
אינה דבר אשר יפאר את ביתכם.
מאד מאד נבקשכם כי תשלחו לנו את תמונותיכם, תמונת
הדוד שלנו. או אולי תקחו תמונה מכל המשפחה.

(לא נדפס קטע באידיש)